

VASUL CU INSCRIȚIE CREȘTINĂ DE LA MOIGRAD

Contribuții la istoria creștinismului în Dacia după retragerea aureliană.

În primăvara anului 1975 un grup de elevi de la Școala Generală din Moigrad (com. Mîrșid; jud. Sălaj), conduși de Ștefan Simoc profesor de istorie la această școală, au efectuat o excursie pe ruinele anticului centru roman Porolissum aflat parțial în hotarul satului lor pe dealul numit „Pomet”. De pe teritoriul fostului castru și de pe pantele situate la sud-est de acesta, elevii au adunat din arătură numeroase resturi arheologice constînd din: fragmente ceramice, fragmente din piese de fier, bronz și sticlă, etc. Obiectele și fragmentele culese la care s-au adăugat și alte descoperiri făcute ulterior au alcătuit o mică expoziție școlară amenajată de numitul profesor de istorie¹. Am văzut această expoziție în toamna anului 1975 cînd mi-a fost arătat pentru prima dată fragmentul de vas cu semne incizate care constituie subiectul lucrării de față. În anul 1976 prin bunăvoința lui Ștefan Simoc piesa a fost dusă la Muzeul de Istorie și Artă din Zalău, intrînd în atenția specialiștilor. Ea a fost înregistrată ulterior în inventarul muzeului².

Fragmentul reprezintă o porțiune din partea inferioară a unei strachini de mici dimensiuni, de tipul numit cu fundul inelar. Strachina a fost executată din pastă foarte fină, de culoare cenușie deschisă. Suprafața exterioară a piesei pare să fi fost acoperită cu firnis de culoare cenușie închisă, care se mai păstrează pe alocuri. Într-o parte fragmentul prezintă urme de ardere, foarte probabil ardere secundară. Se păstrează fundul vasului cu inelul de sprijin parțial. Diametrul exterior al inelului este de 4 cm; diametrul lui interior este de 3,2 cm; înălțimea inelului este de 0,7 cm; diametrul părții in-

¹ Aduc și pe această cale mulțumiri colegului Ștefan Simoc pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție piesa și în general pentru activitatea sa în sprijinul Muzeului de Istorie și Artă din Zalău.

² Numărul de inventar al piesei este C.C. 78/1978. Am făcut cîteva comunicări scurte în legătură cu această descoperire; ele au apărut în Buletinul Informativ al Academiei de Științe Sociale și Politice și în ziarul Făclia din Cluj-Napoca. În revista „Flacăra” a apărut un material în legătură cu această descoperire semnat de O. Aioanei al cărui conținut și formulări a depășit datele oferite de mine și conține greșeli de formulare și interpretare la care nu mă asociez. Ca urmare a acestei note a mai apărut în aceeași revistă (numărul din 20 octombrie 1978) un alt „produs” de amatorism arheologic intitulat „Mărturiile arheologice” și semnat p.i. david în care alături de cîteva observații folositoare și bune se strecoară erori grosolane și interpretări care nu ar trebui să-și găsească locul într-o revistă cu o așa de mare circulație.

terioare este de 2,6 cm. Dimensiunile fragmentului luate în punctele maxime sînt: lungimea 5 cm; lăţimea 4 cm; grosimea peretelui 3 mm.

Judecînd după calitatea pastei, culoarea ei şi forma vasului credem că acesta este un produs al atelierelor locale de olari.

Pe partea interioară a vasului şi pe partea lui exterioară au fost incizate cu un instrument ascuţit înainte de ardere litere şi semne. Ele au fost incizate nu numai pe porţiunea netedă a vasului în interior şi exterior, ci şi pe dunga inelului. Fig. 1/a—b; 2/a—b.

Am făcut descrierea semnelor incizate pe vas pornind de la *chrisma* aşezată în poziţia ei caracteristică așa cum apare şi în ilustraţie.

A. Descrierea semnelor de pe partea interioară a vasului

a. În centru a fost incizată o grupare de semne care poate fi luată drept *chrisma* (=monograma criptografică a numelui lui Isus Christos). Ea este realizată dintr-o figură geometrică foarte apropiată de un cerc, dar mai mult un hexagon; diametrul acestei figuri geometrice este de 1,8 cm; grosimea inciziei este de 0,1 cm. „Cercul” este împărţit, după tipic, în şase sectoare prin linii incizate în formă de cruce; liniile nu sînt perfect drepte şi nu se întretaie exact după canoanele unei *chrisme* imprimate prin tipar. La capătul axei verticale se află litera „P”; la capetele axei în partea exterioară a aşezării cerc, atît în partea superioară cît şi în partea inferioară se află cîte un ceruleţ incizat.

b. *Chrisma* este înscrisă într-o figură geometrică care seamănă cu un trapez. Toate laturile sînt aşezate asimetric în raport cu *chrisma* şi pot fi precizate destul de greu din cauza fragmentării piesei. Presupunem că baza mare a trapezului ar putea fi în partea stîngă a *chrisme*; deci baza mică se află în partea ei dreaptă. Colţurile de la baza mare se află în afara porţiunii păstrate a piesei. Dimensiunile trapezului întregite teoretic ar fi: baza mare=3,2 cm; baza mică=1,4 cm; laturile ar măsura 2,8 cm în partea superioară a *chrisme* şi respectiv 3,2 cm în partea ei inferioară. Liniile care formează laturile trapezului nu sînt incizate perfect rectiliniu; grosimea inciziei este sub 0,1 cm.

c. În spaţiul dintre *chrismă* şi trapezul care o încadrează spre cele două baze ale trapezului se află incizate următoarele elemente:

1. Avînd ca latură lungă baza mică a trapezului, spre *chrismă* deci spre interior s-a incizat un triunghi al cărui vîrf atinge circumferinţa *chrisme*. Lungimea laturilor triunghiului este: 1,4 cm baza; şi respectiv 0,8 cm şi 0,6 cm (laturile). În interiorul acestui triunghi, într-o poziţie centrală se află incizat un ceruleţ, cu circumferinţa tangentă cu baza triunghiului.

2. Spaţiul dintre baza mare a trapezului şi prelungirile circulare ale axei verticale a *chrisme* a fost împărţit în trei registre astfel:

— spaţiul cuprins între ceruleţul de la capătul de sus al *chrisme* (la litera P) şi o linie incizată care vine dinspre colţul bazei trapezului pînă la circumferinţa *chrisme* fără nimic în interior.

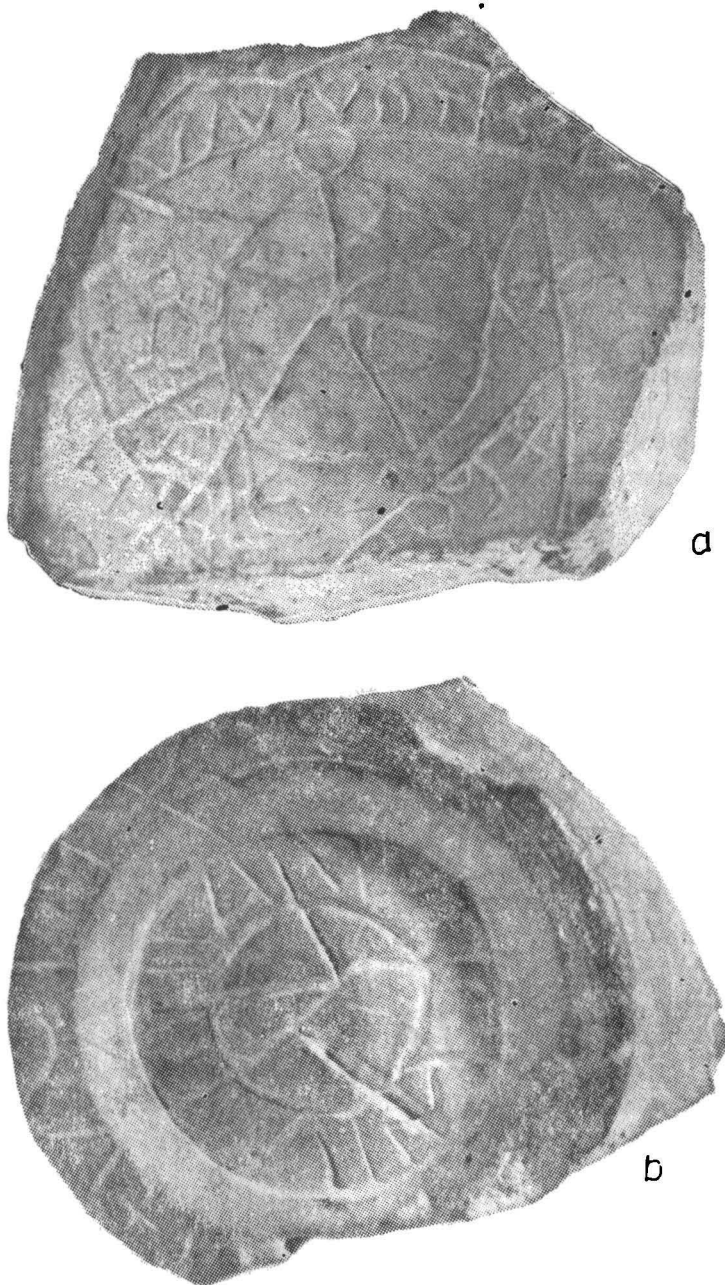
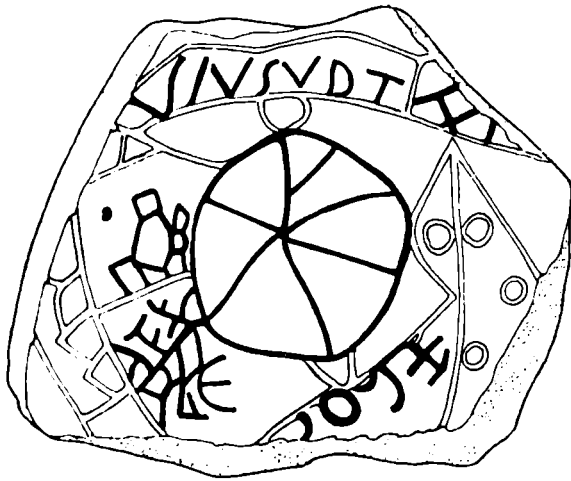
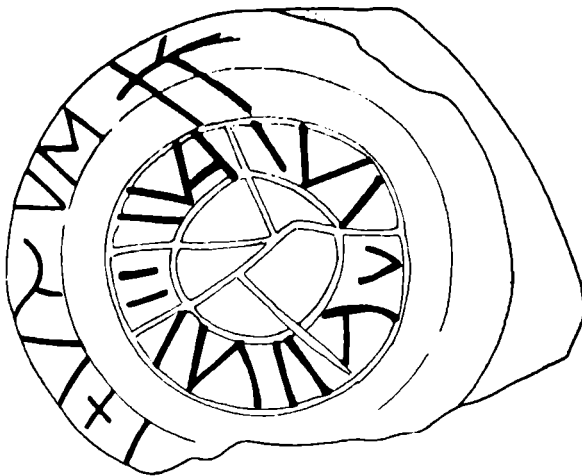

Fig. 1. Vasul cu inscripție de la Moigrad 1. partea interioară cu inscripția și simbolurile creștine (foto) Scara 2:1 2. Partea exterioară cu inelul de sprijin și semnele incizate acolo (scara 2:1) (foto)

a

b

Fig. 2. Vasul cu inscripție de la Moigrad 1. Partea interioară a vasului cu inscripția și simbolurile creștine (desen) Scara 2:1 2. Partea exterioară cu inelul de sprijin și semnele incizate acolo (desen) Scara 2:1

— spațiul cuprins între această ultimă linie incizată și o altă linie incizată care împarte parcă baza mare a trapezului în două și duce pînă la circumferința chrismei. În acest spațiu a fost incizată o figură care după aspect este o pasăre. Desenul este foarte schematizat. Fiecare element al corpului păsării este realizat dintr-o figură geometrică în formă de patruleter; un patruleter mic reprezintă capul; un pentagon mai mare corpul propriu-zis; un dreptunghi a cărei latură mică este linia despărțitoare a registrului reprezintă coada; două dreptunghiuri mici reprezintă picioarele. Credem că aceasta este o reprezentare foarte primitivă a porumbelului care este simbolul Sfîntului Spirit (Duh).

— Un al treilea registru este cuprins între linia incizată median pe baza mare a trapezului și cerculețul de la capătul de jos al axei chrismei. În acest spațiu este reprezentat deasemenea foarte schematic un copac. Trunchiul copacului vine în continuarea uneia din brațele „cruții” chrismei. Ramurile principale ale copacului au și elemente secundare. Copacul simbolizează viața.

Remarcăm că atît porumbelul cît și copacul stau răsturnate în raport cu poziția chrismei, ambele sprijinindu-se lateral pe circumferința ei.

d. În partea exterioară a trapezului, pe laturile acestuia se succed, pornind de la capătul bazei mici literele unei inscripții, și elemente de decor intercalate astfel:

— în partea exterioară a bazei mici a fost incizat un triunghi. Latura lui mare, baza, este formată din baza mică a trapezului prelungită spre exterior; dimensiunile laturilor nu pot fi precizate din cauza rupturii; cu probabilitate am putea întregi astfel: 5 cm baza mare și cîte 3 cm laturile. În interiorul acestui triunghi se află incizate simetric trei cerculețe, fiecare avînd diametrul de 0,2 cm. Aceste cerculețe par a reprezenta pîinile rituale.

— pe latura din dreapta a trapezului, păstrată parțial se poate citi: E G O ; urmează text care lipsește din cauza fracturării vasului;

— pe baza mare a trapezului se află un desen constînd din înșiruirea (de patru ori) a unei figuri geometrice de forma unui patruleter neregulat; dimensiunile laturilor sînt aproximativ de 0,4 cm; șirul acestor figuri este întrerupt de fractura vasului;

— pe latura stîngă a trapezului, probabil lipsind o literă sau două din începutul textului, se disting literele: V I V S V O T ;

— de la colțul superior al trapezului continuă o linie incizată pe direcția laturii stîngi unde se pare că a continuat și textul inscripției. Aici am putea citi litera P.

Iuată în întregime inscripția poate fi întregită astfel: EGO [. . .]VIVS VOT(um) P[(osui)]. Întregirea numelui poate fi în aceeași măsură [zeno] vius cît și alt nume terminat în VIVS, probabil un nume mai lung judecînd după spațiul care rămîne teoretic liber.

B. Descrierea semnelor de pe partea exterioară a vasului

Descrierea s-a făcut și pe această parte ținând vasul exact în aceeași poziție ca și la descrierea părții interioare.

a. În centru, pe porțiunea ușor bombată a fundului din interiorul inelului de sprijin, a fost incizată o formă geometrică, foarte apropiată de un cerc; diametrul lui este de 1,5 cm; grosimea inciziei este de 0,1 cm. Interiorul acestui cerc a fost împărțit în cinci sectoare inegale prin incizii liniare care se întretaie. Dealtfel aceste linii depășesc limitele cercului incizat în centru și împart toată porțiunea fundului din interiorul inelului de sprijin în cinci părți.

b. Între cercul mic din centru și cercul format de partea interioară a inelului de sprijin al vasului se află un spațiu lat de 0,5 cm. Așa cum spuneam mai sus acesta a fost împărțit în cinci sectoare. În fiecare dintre sectoare se află câte un grup de semne incizate, avînd aspectul unor litere. De la stînga spre dreapta citim aceste semne astfel:

IVI AV IIVII II IVA

sau răsturnate:

IAI VA IIAII II IAV

Semnificația și sensul acestor semne sau litere ne scapă în această fază a cercetării și nu putem da acum nici lectura, nici o interpretare satisfăcătoare a conținutului lor.

c. Pe dunga inelului de sprijin al vasului sînt incizate semne; textul (dacă a fost text) este fragmentar, porțiunea care lipsește din inelul de sprijin cuprinzînd probabil restul inscripției. Semnele aflate pe inelul de sprijin de la stînga spre dreapta sînt următoarele:

I — (semnul crucii) — V — TV M — incizie sub forma unei ramuri cu brațele cruciforme. Nu ar fi exclus ca grupul VTUM să fie de fapt v(o)tum, inscripția din interiorul vasului continuîndu-se aici.

În cele ce urmează vom expune pe scurt interpretarea istorică a descoperirii de la Moigrad chiar dacă o parte a semnelor nu au putut fi descifrate. Vom face cîteva referiri la importanța descoperirii din punct de vedere al istoriei creștinismului pe teritoriul fostei provincii Dacia.

1) Semnificația descoperirii: vasul (sau mai bine zis fragmentul de vas) de la Moigrad are în mod sigur caracter creștin. Certitudinea unui atare caracter este dat de fiecare din elementele incizate în parte și de toate împreună: copacul care reprezintă simbolul vieții³, porumbelul ce reprezintă spiritul sfînt⁴, chrisma care constituie monograma criptografică a numelui lui Isus Christos⁵ și pînile rituale reprezentate prin cercelete⁶. La toate acestea

³ DACL, I/2, 1924, p. 2691—2710 (arbre)

⁴ DACL, V/1 1922, p. 525—529 (le saint esprit)

⁵ DACL, XI/2 1934, p. 2375—2378 (monohrame du Christ)

⁶ DACL, XIII 1937, p. 435—461 (pain)

se adaugă inscripția⁷. Toate semnele inclusiv inscripția sînt caracteristice creștinismului primitiv.

2. Destinația vasului este greu de apreciat. Nu putem ști exact dacă vasul a fost lucrat inițial ca vas de cult (proscomidion) sau a primit această destinație în urma incizării semnelor și inscripției. Noi optăm pentru această a doua ipoteză pentru că dacă ar fi fost altfel atunci inscripția și semnele ar fi trebuit să fie imprimare. Oricum prezența lui atestă oficierea în ritual creștin și probabil sugerează chiar existența unui lăcaș de cult.

3. Datarea vasului ridică o serie de probleme și nu poate fi precizată cu exactitate. Noi credem că vasul cu semne și inscripție a fost executat la începutul secolului IV e.n. în perioada pînă la jumătatea acestui secol. Spre această datare ne îndeamnă următoarele date: cea mai timpurie apariție a chrismei a fost datată și este accentuată ca fiind după 270⁸; ex-voto-urile de tipul acestor au fost datate și ele în secolul IV e.n. prima jumătate⁹; combinația elementelor creștinismului timpuriu în această formă este de asemenea caracteristică primei jumătăți a secolului IV e.n.¹⁰. Ținînd cont că locul de descoperire a vasului de la Moigrad este foarte departe de centrele după care s-au făcut în general datările considerăm că trebuie acceptat un interval de timp între data generală uzuală și prezența la Moigrad a elementelor creștine. Considerăm de asemenea că numai situația care s-a creat după anul 313 e.n.¹¹ a putut duce la o expansiune rapidă și generală a creștinismului peste tot.

4. Dacă acceptăm caracterul creștin și datarea în acest fel a vasului cu inscripție și semne creștine de la Moigrad trebuie să subliniem că prezența lui aici prezintă o semnificație economică importantă. Forma vasului, calitatea pastei arată fără îndoială un produs local. Atît prin formă cît și prin calitatea pastei vasul are analogii cu vasele pe care le cunoaștem din secolele II și III e.n. mai ales. Dacă admitem că vasul și inscripția au fost executate la începutul secolului IV e.n. înseamnă că atelierele de fabricat ceramică de la Porolissum au continuat să funcționeze și după 275 e.n. Situația aceasta completează și explică prezența la Porolissum a monetelor romane de bronz din secolul IV e.n. Este evident că fostul oraș mai păstra încă rolul unui centru economic și comercial.

5. Descoperirea piesei creștine de la Moigrad, într-un fost mare centru economic și militar al provinciei Dacia, are o semnificație deosebită din punct de vedere social. Dar ea nu trebuie apreciată izolat ci încadrată în descoperirile mai vechi de monete din secolul IV e.n. sau alte descoperiri ori date în

⁷ DACL, V/1, 1922, p. 1037—1050 (ex voto)

⁸ DACL, III/1, 1913, 1485—1487

⁹ DACL, V/1, 1922, p. 1038—1050 (ex voto)

¹⁰ DACL, III/1, 1913, p. 1482—1534

¹¹ Edictul din Milan: cf. DACL, IV/2, 1921, p. 2202—2211

¹² D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966, p. 119, 166

legătură cu continuitatea populației daco-romane și după 275 e.n.¹³ Toate împreună întăresc ipoteza că populația daco-romană a continuat să locuiască în vatra fostului centru roman. Mai mult această populație a continuat să păstreze viața economică de tip roman prezervând caracterul culturii materiale și chiar anumite forme ale culturii spirituale. Aceasta înseamnă că societatea daco-romană de la Porolissum a evoluat spre o structură socială caracteristică societății romane din Imperiul târziu, structură care a putut facilita pătrunderea și răspîndirea creștinismului. Numai o structură socială anumită a permis și a determinat răspîndirea creștinismului, aceea ce conținea contradicțiile și clasele sociale care declanșază această formă de orientare socială. Este evident că în Dacia structura socială a populației daco-romane nu putea prezenta contrastele puternice din Imperiu, ea fiind mai mult o perpetuare în anumite forme a situației din perioada provinciei romane.

Semnificativ este faptul că inscripția creștină a fost scrisă în limba latină. Scrisul seamănă foarte mult din punct de vedere al execuției literelor cu textul inscripției de la Biertan¹⁴. Această asemănare se poate interpreta în două feluri: a. fie scrisul cursiv avea în general aceste trăsături în secolul IV e.n.; b. fie textul de la Moigrad a fost „copiat” după un model similar cu donariul de la Biertan. La inscripția creștină se adaugă o altă inscripție, foarte recent publicată¹⁵, care în context creștin poate fi interpretată ca produs creștin și în orice caz de epocă¹⁶. Ambele confirmă ipoteza exprimată mai sus în legătură cu continuitatea populației daco-romane arătînd limpede limba folosită de această populație.

Vasul cu semne și inscripție creștine de la Moigrad ocupă un loc important în cadrul descoperirilor cu caracter creștin de pe teritoriul fostei Dacii romane. Cercetările, descoperirile și studiile repetate asupra materialelor cu caracter creștin permit să se afirme azi existența unui număr de cca 20 piese creștine în Transilvania¹⁷. Limităm observațiile noastre acum numai la Transilvania pentru că după părerea noastră regiunile sudice ale fostei Dacii (Oltenia și Banatul) au avut în secolul IV e.n. un statut politic diferit, fiind in-

¹³ Ne gîndim aici la descoperirile în legătură cu refolosirea unor clădiri și înmormîntările tipice romane în încăperile unor clădiri din oraș cf. A. Buday, în *DolgCluj*, 5, 1914, p. 77—; D. Protase, op. cit., p. 119

¹⁴ K. Horedt, *Eine lateinische christliche Inschrift aus Siebenbürgen*, în *AISC*, 4, 1941—1944, p. 10—16, pl. I; C. Daicoviciu, în *Transilvania*, 72, 1941, Sibiu, p. 575—578; idem, *La Transylvanie dans l'antiquité*, Bucarest, 1945, p. 254—255; I. Barnea, în *RIR*, 13, 1942—1943, p. 32—34, fig. 3; A. Alföldi, în *ArchErt*, 1942, p. 252—258, pl. XL—XLI; M. Macrea, în *Dacia*, 11—12, 1945—1947, p. 281—282.

¹⁵ H. Daicoviciu, în *Acta MN*, 14, 1977, p. 201—204 nu crede că ar putea fi pus cu certitudine pe seama creștinilor sau cripto creștinilor din provincia traiană.

¹⁶ Apariția ei tîrzie (după 250 e.n.) cf. *DACL*, I/1, 1924, p. 248 (acclamations) susține caracterul creștin, cf. N. Vlăsa, în *ActaMN*, 13, 1976, p. 217—218.

¹⁷ În legătură cu descoperirile și obiectele creștine din Transilvania vezi: I. I. Russu, *Materiale arheologice paleocreștine din Transilvania. Contribuții la istoria creștinismului daco-roman*, în *Studii Teologice*, 10, 1958, p. 311—340; D. Protase, op. cit., p. 143—153; I. Barnea, *Monumenti paleocristiani della Dacia Traiana*, în *Corsi di cultura ravennate e bizantina*, Ravenna, 1971, p. 49—69; C. Băluță, în *Apulum*, 6, 1967, p. 619—623; idem, în *Apulum*, 9, 1971, p. 701—704, N. Vlăsa, în *ActaMN*, 13, 1976, p. 215—230.

cluse parțial în Imperiu¹⁸. Din punct de vedere al provenienței descoperirii cu caracter creștin din Transilvania pot fi împărțite în două grupe: a. o grupă din care fac parte obiecte creștine aduse din Imperiu fie ca mijloace de propagandă creștină, fie ca simple piese de export. Această grupă este cea mai numeroasă și cuprinde piesele care sînt sigur creștine¹⁹; b. cea de a doua grupă este formată din piesele așa zis „creștinate”²⁰. Grupa aceasta este mai puțin numeroasă și în general sînt acceptate ca avînd caracter nesigur. Fi-rește însă că din punct de vedere al răspîndirii și acceptării religiei creștine această grupă este mai importantă.

Vasul de la Moigrad, raportat la cele două grupe de mai sus, constituie deocamdată primul document creștin cu caracter local, cert. El este o dovadă sigură a existenței unui creștinism daco-roman de factură locală. Datorită acestui fapt importanța vasului de la Moigrad pentru rezolvarea problemei continuității daco-romane după 275 e.n. este deosebită.

A devenit acum clar faptul că la Porolissum populația daco-romană și-a păstrat o structură socială caracteristică de tip roman, a continuat să practice același tip de viață economică perpetuînd deci și viața spirituală romană în formele ei tîrzii, în care creștinismul cîștiga tot mai mult teren.

NICOLAE GUDEA

EIN GEFÄSS MIT CHRISTLICHER INSCRIFT AUS MOIGRAD (KR. SÄLAJ)

Beiträge zur Geschichte des Christentums in Dakien nach Aurelians Abzug

(Zusammenfassung)

Der Verfasser zeigt, beschreibt und bespricht ein Gefäßbruchstück mit christlicher Inschrift und Symbolen, das durch Zufall auf dem Gebiet oder in unmittelbarer Nähe des Römerlagers von Moigrad—Pomet (Porolissum) gefunden wurde.

Das Gefäß war eine Schüssel; das erhaltene Bruchstück stellt den Unterteil des Gefäßes dar mit dem Boden des Typs „mit Standring“. Die Inschrift und die symbolischen Zeichen waren in den weichen Ton vor dem Brand sowohl auf der Innen- als auch auf der Außenseite eingeritzt. Nur die Innenseite konnte entziffert werden; sie zeigt: das Christmon (Christusmonogramm), die Brote, den Lebensbaum, die Taube, alles bekannte Symbole des primitiven Christentums, sowie die Inschrift: Ego... vius vot(um) p(osui), ein für das beginnende Christentum typisches Exvoto (Abb. 1/1, 2/1).

¹⁸ Această ipoteză a fost de mult timp susținută de D. Tudor pentru părțile sudcarpatice: *Oltenia romană*, București, 1942, p. 294—320; *Oltenia romană*, București, 1958, p. 337—376; *Oltenia romană*, București, 1968 p. 425— ; *Oltenia romană*, București, 1978, p. 415— . Recent în lucrarea E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *Drei Münzhorte des 4 Jh. aus dem Banat, Timișoara* 1974 am adus o serie de argumente care sugerează că Banatul după 275 și în secolul IV e.n. a fost integrat în Imperiu.

¹⁹ Din această grupă fac parte opaițele de lut cu cruce sau chirmă imprimate (Alba Iulia, Mercheașa, Transilvania) gemele (Alba Iulia, Transilvania, Turda), catarama (Feisa), donarium-ul de la Biertan. Vezi bibliografia pentru acestea la nota 17.

²⁰ Din grupa pieselor nesigure fac parte: capacul de satcofag de la Cluj, monumentul de la Turda, monumentul de la Zlatna, opaițul de la Sarmizegetusa cf. nota 17.

Die auf der Außenseite des Gefäßfragments eingeritzten Zeichen konnten nicht entziffert werden (Abb. 1/2, 2/2).

Das Gefäß vom Moigrad ist sicher christlich. Die Gewißheit dafür ist gesondert durch jedes einzelne Kennzeichen und durch alle zusammen gegeben: der Baum, Symbol des ewigen Lebens, die Taube, die den heiligen Geist vorstellt, das kryptographische Zeichen, welches das Monogramm Jesu Christi bildet, die Brote und endlich die Inschrift. Es ist schwer feststellbar, ob die Schüssel schon als Kultgefäß angefertigt oder erst infolge der Symbole und der Inschrift diese Bestimmung zugeführt wurde. Aufgrund von Entsprechungen setzt der Verfasser die Inschrift nach dem ersten Jahrzehnt des 4. Jhs. und nicht später als Mitte dieses Jahrhunderts an. Da die Schüssel durch die Beschaffenheit des Tons und ihre Form zu den als typisch für das Töpferzentrum von Porolissum bekannten Gefäßstypen gehört, glaubt der Verfasser, daß Inschrift und Symbole an Ort und Stelle eingeritzt wurden.

Ein Gefäß mit christlichen Symbolen und Inschrift im Porolissum des 4. Jhs. bedeutet ein sehr wichtiges Dokument für die Frage der dakisch-römischen Kontinuität und gleichermaßen für das frühe Christentum. Beide Aspekte stellen untrennbare Bestandteile des Entstehungsprozesses der rumänischen Sprache und des rumänischen Volkes im ehemals römischen Dakien dar.

Die lateinische Inschrift und die christlichen Symbole kamen in Porolissum in einem Milieu zum Vorschein, von wo man noch Münzfunde des 4. Jhs., spätrömische Fibeln und sogar auch späte Inschriften kennt. Alle zusammen bilden einen deutlichen Beweis der Fortdauer auch nach 275 u.Z. einer dakisch-römischen Bevölkerung. Die Tatsache, daß Inschrift und Symbole in ein an Ort und Stelle angefertigtes Gefäß örtlicher Machart eingeritzt sind, führt zu Folgerungen sozialer und ökonomischer Natur: das heißt, daß in Porolissum das Töpferzentrum weiterbestand und daß hier alle Bedingungen gesellschaftlicher Art vorhanden waren, die Auftreten und Entwicklung des Christentums erleichterten.

Das Gefäßbruchstück mit christlichen Symbolen und Inschrift nimmt unter dem Funden christlichen Charakters aus dem ehemaligen Dakien einen wichtigen Platz ein. Hier liegt ein deutliches Zeugnis vor, daß sich das dakisch-römische Christentum an Ort und Stelle gebildet habe, gewiß in Verbindung zu den süddonauländischen Episkopaten, von wo christliches „Propagandamaterial“ Eingang fand. Doch entwickelten sich die christlichen Gemeinden im gewesenen Dakien auf eigener Grundlage. Die Entdeckung aus Moigrad wirft neues Licht auf das „vorchristliche“ Fundgut Dakiens, das bisher als ungewiß gewertet wurde.

Der Verfasser ist überzeugt, daß die Veröffentlichung auch in dieser Form des Gefäßbruchstücks mit den christlichen Symbolen samt Inschrift ein Diskussionsmaterial in Umlauf bringt, das zu besseren Lösungen in der Frage des Frühchristentums im nachrömischen Dakien führen könnte.